

Оскарження неправомірних рішень про притягнення до матеріальної відповідальності як дієвий механізм гарантування конституційних прав і свобод військовослужбовців

Шамрай Б. М.

*кандидат юридичних наук, полковник юстиції,
помічник командувача – начальник юридичної служби
Командування Сухопутних військ Збройних сил України
вул. Дегтярівська, 19, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-0076-9368
bogdanshamrai@ukr.net*

Ключові слова:

конституційні права та свободи військовослужбовців, оскарження неправомірних рішень, бездіяльність посадових і службових осіб, матеріальна відповідальність, відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

У статті розглядаються правові аспекти гарантування конституційних прав і свобод військовослужбовців шляхом оскарження неправомірних рішень про притягнення їх до матеріальної відповідальності. Зазначається, що унормування питання притягнення до матеріальної відповідальності військовослужбовців на законодавчому рівні пов'язано, насамперед, з узгодженням його з положеннями ст. 92 Конституції України, відповідно до якої права, свободи та обов'язки людини і громадянина, а також засади юридичної відповідальності особи можуть визначатись лише законами України.

Звертається увага, що положення ст. 55 Основного Закону держави, якими передбачено те, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань, також стосуються і військовослужбовців, які, зокрема, можуть оскаржувати рішення органів військового управління та командирів (начальників), якщо вони вважають їх неправомірними.

Проаналізовано нормативно-правові акти, що окреслюють механізм визначення шкоди, заподіяної державі, визначення осіб винних у заподіянні шкоди та притягнення їх до матеріальної відповідальності. З'ясовано, що накази командирів (начальників) про притягнення винної особи до матеріальної відповідальності можуть бути оскаржені старшому за службовим становищем командира (начальнику) та/або до суду в порядку, передбаченому законодавством. Встановлено, що за результатами оскарження рішення про притягнення військовослужбовців до матеріальної відповідальності може бути визнано незаконним та скасовано, що своєю чергою гарантуватиме їм, зокрема, повернення майна, якого вони протиправно позбавлені, а також відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадових і службових осіб у процесі здійснення ними своїх повноважень.

Наголошується на важливості вдосконалення нормативно-правової бази шляхом закріплення на законодавчому рівні положень щодо зупинення виконання наказу про притягнення військовослужбовців до матеріальної відповідальності під час оскарження його вищому командира (начальнику) або до суду до вирішення справи по суті.

Appealing against illegal decisions to prosecute as an effective mechanism for guaranteeing the constitutional rights and freedoms of servicemen

Shamray B. M.

*Candidate of Law, Colonel of Justice,
Assistant Commander – Head of Legal Service
Command of the Land Forces of the Armed Forces of Ukraine
Degtyarivska str., 19, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0076-9368
bogdanshamrai@ukr.net*

Key words:

constitutional rights and freedoms of servicemen, appeals against illegal decisions, inaction of officials and officials, material liability, compensation for material and moral damage.

The article considers the legal aspects of guaranteeing the constitutional rights and freedoms of servicemen by appealing against illegal decisions to bring them to justice. It is noted that the regulation of the issue of bringing servicemen to financial responsibility at the legislative level is connected, first of all, with bringing it in line with the provisions of Art. 92 of the Constitution of Ukraine, according to which the rights, freedoms and responsibilities of man and citizen, as well as the principles of legal responsibility of a person can be determined only by the laws of Ukraine.

It is noted that the provisions of Art. 55 of the Basic Law of the state, which stipulates that everyone has the right by any means not prohibited by law to protect their rights and freedoms from violations and unlawful encroachments, also apply to servicemen, who may, in particular, appeal the decisions of military authorities and commanders), if they consider them illegal.

The normative legal acts outlining the mechanism of determining the damage caused to the state, determining the persons guilty of causing damage and bringing them to financial responsibility are analyzed. It was found that the orders of commanders (superiors) to bring the guilty person to financial responsibility may be appealed to the senior commander (chief) and/or to the court in the manner prescribed by law. It is established that as a result of the appeal, the decision to prosecute servicemen may be declared illegal and revoked, which in turn will guarantee them, in particular, the return of property they have been unlawfully deprived of, as well as compensation for material and moral damage caused by illegal decisions. actions or inaction of officials and officials in the exercise of their powers.

It emphasizes the importance of improving the legal framework by enshrining at the legislative level provisions to suspend the order to bring servicemen to justice when appealing to his superior commander (chief) or to the court to decide the merits of the case.

Постановка проблеми. Унормування питання притягнення до матеріальної відповідальності військовослужбовців на законодавчому рівні пов'язано, насамперед, з узгодженням його з положеннями ст. 92 Конституції України, відповідно до якої права, свободи та обов'язки людини і громадянина, а також засади юридичної відповідальності особи можуть визначатись лише законами України [1].

Безпосередньо Законом України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» окреслено чіткий механізм визначення

шкоди заподіяної державі, визначення осіб, винних у заподіянні шкоди, та притягнення їх до матеріальної відповідальності [2]. При цьому аналіз положень зазначеного законодавчого акта свідчить про те, що накази командирів (начальників) про притягнення винної особи до матеріальної відповідальності можуть бути оскаржені старшому за службовим становищем командира (начальнику) та/або в суді в порядку, передбаченому законодавством.

Отже, за результатами оскарження рішення про притягнення військовослужбовців до матеріальної відповідальності може бути визнано неза-

конним та скасовано, що своєю чергою гарантуватиме їм, зокрема, повернення майна, якого вони протиправно позбавлені, а також відшкодування коштом держави матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадових і службових осіб у процесі здійснення ними своїх повноважень (ст.ст. 41, 56) [1].

Стан дослідження проблеми. Питанням гарантування прав та свобод військовослужбовців Збройних сил України та інших військових формувань під час проходження ними військової служби присвячені наукові дослідження таких вчених, як В.В. Богуцький, Є.І. Григоренко, В.В. Забарський, Р.А. Калюжний, І.І. Качан, О.В. Кривенко, Л.П. Медвідь, В.Й. Пашинський, А.М. Синиця, М.С. Туркот, Н.І. Чудик-Білоусова, В.О. Шамрай та інших. Разом із тим питання оскарження неправомірних рішень про притягнення до матеріальної відповідальності військовослужбовців як дієвий механізм гарантування конституційних прав і свобод військовослужбовців залишається малодослідженим.

Мета статті полягає у висвітленні правових аспектів гарантування конституційних прав і свобод військовослужбовців шляхом оскарження неправомірних рішень про притягнення їх до матеріальної відповідальності.

Вклад основного матеріалу. Основним Законом держави передбачено, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ст. 55) [1]. Ці положення також стосуються і військовослужбовців, які, зокрема, можуть оскаржувати рішення органів військового управління та командирів (начальників), якщо вони вважають їх неправомірними.

Варто зазначити, що відповідно до ст. 19 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» неправомірні рішення, дії (бездіяльність) органів військового управління та командирів (начальників) можуть бути оскаржені військовослужбовцями в порядку, передбаченому законами, статутами Збройних сил України та іншими нормативно-правовими актами [3]. Водночас необхідно погодитись із думкою, що під неправомірним рішенням про притягнення військовослужбовців до матеріальної відповідальності розуміється будь-яке рішення командира (начальника), яке може бути прийнято в усній або письмовій формі, виконання якого завдало матеріальної шкоди [4, с. 265].

Так, наказ командира (начальника) про притягнення винної особи до матеріальної відповідальності може бути оскаржено старшому за службовим становищем командира (начальнику) та/або в суді в порядку, передбаченому

законодавством (ст. 14) [2]. Зокрема, порядок подання військовослужбовцями скарг та їх розгляд визначається Дисциплінарним статутом Збройних сил України, відповідно до якого усі військовослужбовці мають право надсилати заяви чи скарги або особисто звертатися до посадових осіб, органів військового управління, органів управління Служби правопорядку, органів, які проводять досудове слідство, та інших державних органів у разі:

- прийняття незаконних рішень, дій (бездіяльності) стосовно них командирами (начальниками) або іншими військовослужбовцями, порушення їхніх прав, законних інтересів та свобод;

- незаконного покладення на них обов'язків або незаконного притягнення до відповідальності (ст.ст. 110, 112) [5].

Разом із тим військовослужбовці, які подали заяву чи скаргу, мають право, зокрема: особисто викласти свої аргументи особі, яка перевіряє заяву чи скаргу, звернутися з вимогою залучити до розгляду свідків; подати додаткові матеріали, що стосуються справи, або клопотати, щоб їх вимагав командир (начальник) або орган, який розглядає заяву чи скаргу; бути присутніми під час розгляду заяви чи скарги; одержати письмову відповідь про результати розгляду заяви чи скарги; ознайомитися з матеріалами перевірки заяви чи скарги тощо (ст. 112) [5].

Варто звернути увагу, що ніхто не може бути скривджений на службі чи притягнутий до відповідальності за те, що він подав пропозицію, заяву чи скаргу. Подання скарги військовослужбовцями не звільняє їх від виконання своїх службових обов'язків і наказів командирів (начальників). Однак заборонено подавати скаргу під час бойового чергування, перебування у строю (крім скарг, поданих під час опитування військовослужбовців), на варті (вахті), а також у добовому наряді, під час занять (ст. 113) [5].

Важливо зазначити, що вимоги до звернення військовослужбовця, порядок розгляду пропозицій, заяв та скарг, строки розгляду, права військовослужбовця під час розгляду заяви чи скарги, обов'язки командирів, органів військового управління щодо розгляду звернень військовослужбовців регулюються законодавством України про звернення громадян, нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України, Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань (ст. 115) [5]. Також необхідно акцентувати на тому, що пропозиція, заява чи скарга вважаються вирішеними, якщо розглянуто всі порушені в них питання, вжито необхідних заходів або надано вичерпні відповіді. Разом із тим відмова у вирішенні питань, викладених у пропозиції, заяві чи

скарзі, доводиться до відома військовослужбовців, які їх подали, в письмовій формі з посиланням на акти законодавства із зазначенням причин відмови та роз'ясненням порядку оскарження прийнятого рішення (ст. 117) [5].

Отже, в разі оскарження старшому за службовим становищем командир (начальнику) та за результатами перевірки законності та обґрунтованості притягнення осіб до матеріальної відповідальності зазначене рішення (наказ) може бути визнане незаконним та скасовано. З огляду на зазначене, можна стверджувати, що оскарження рішення про притягнення військовослужбовців до матеріальної відповідальності старшому за службовим становищем командир (начальнику) є ефективним, але не єдиним механізмом гарантування конституційних прав і свобод військовослужбовців.

Окрім того, що наказ командира (начальника) про притягнення винної особи до матеріальної відповідальності може бути оскаржено старшому за службовим становищем командир (начальнику), його може бути оскаржено в суді в порядку, передбаченому законодавством. Адже ст. 55 Конституції України [1] кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, у тому числі органів військового управління, командирів (начальників).

Отже, слід погодитись із думкою, що законодавством передбачено низку конкретних гарантій, до яких, зокрема, належать право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, право на відшкодування коштом держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної шкоди, що завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю зазначених органів і осіб [6, с. 255].

Необхідно констатувати, що оскарження індивідуальних актів, а також дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які прийняті (вчинені, допущені) стосовно конкретної фізичної чи юридичної особи (їх об'єднань), вирішуються за вибором позивача адміністративним судом за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем проживання (перебування, знаходження) цієї особи-позивача або адміністративним судом за місцезнаходженням відповідача (ст.ст. 25–26) [7]. Тому слушною є думка, що функціонування адміністративних судів і можливість звернення до них військовослужбовців є важливим аспектом на шляху до утвердження України як правової держави [8, с. 196].

Вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування позивач викладає в позовній заяві, що пода-

ється в письмовій формі позивачем або особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (ст. 160) [7]. Між тим, якщо позовна заява подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, в ній зазначаються підстави звільнення позивача від сплати судового збору. Тому варто звернути увагу, що на підставі Закону України «Про судовий збір» у справах, пов'язаних із виконанням військового обов'язку, а також під час виконання службових обов'язків військовослужбовці звільняються від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях (ст. 5) [9].

Необхідно зазначити, що порядок та особливості здійснення розгляду адміністративних справ у судах першої інстанції визначені приписами розділу II Кодексу адміністративного судочинства України. Своєю чергою рішення адміністративного суду можуть бути оскаржені в апеляційному та касаційному порядку, а також за нововиявленими або виключними обставинами у випадках та порядку, визначених статтями розділу III зазначеного кодексу [7]. Крім того, кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (ч. 5 ст. 55) [1].

З огляду на зазначене судовий розгляд відіграє важливу роль у гарантуванні конституційних прав і свобод військовослужбовців та є ефективним механізмом їх реалізації. За результатами оскарження наказу командира (начальника) про притягнення винної особи до матеріальної відповідальності до суду зазначений наказ може бути визнано незаконним та скасовано. У разі скасування наказу про притягнення особи до матеріальної відповідальності стягнені кошти та/або добровільно передане нею рівноцінне майно чи внесені кошти повертаються цій особі, про що видається відповідний наказ.

Варто врахувати, що факт оскарження наказу командира (начальника) про притягнення винної особи до матеріальної відповідальності старшому за службовим становищем командир (начальнику) та/або в суді не припиняє його виконання. Однак слушною є думка, що оскарження наказу про притягнення військовослужбовця до матеріальної відповідальності вищому командир (начальнику) або в суді має зупинити його виконання до вирішення справи по суті [10, с. 13]. Адже це своєю чергою не спричинить судових розглядів щодо притягнення до матеріальної відповідальності осіб, винних у незаконному звільненні зі служби чи переміщенні військовослужбовця, за шкоду, завдану у зв'язку з виплатами такій особі

матеріального і грошового забезпечення за час вимушеного прогулу або різниці за час проходження служби на нижчеоплачуваній посаді.

Висновки. Таким чином, здійснене в нашій статті наукове дослідження дає підстави стверджувати, що оскарження військовослужбовцями неправомірних рішень про притягнення їх до матеріальної відповідальності є дієвим механізмом гарантування конституційних прав і свобод військовослужбовців. Неправомірні рішення командирів (начальників) про притягнення військовослужбовців до матеріальної відповідальності, які оскаржені старшому за службовим ста-

новищем командиру (начальнику) та/або в суді, можуть бути визнані незаконними та скасованими з подальшим поверненням переданого ними майна чи внесених коштів у порядку, передбаченому законодавством.

Разом із тим зазначене питання потребує подальших досліджень та нормативно-правового врегулювання, зокрема, закріплення на законодавчому рівні положень щодо зупинення виконання наказу про притягнення військовослужбовців до матеріальної відповідальності під час оскарження його вищому командиру (начальнику) або в суді до вирішення справи по суті.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі : Закон України від 3 жовтня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 47. Ст. 313.
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 191.
4. Військове право України : підручник / за ред. А.М. Колодія, О.В. Кривенка, В.Й. Пашинського. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2019. 392 с.
5. Дисциплінарний статут Збройних сил України : Закон України від 24 березня 1999. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 197. Ст. 190.
6. Військове право: підручник / за ред. І.М. Коропатніка, І.М. Шопіної. Київ : Алерта, 2019. 648 с.
7. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
8. Пашинський В.Й. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2007. 205 с.
9. Про судовий збір : Закон України від 8 липня 2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 14. Ст. 87.
10. Чудик-Білоусова Н.І. Організаційно-правові проблеми матеріальної відповідальності військовослужбовців : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Нац. акад. держ. податк. служби України. Ірпінь, 2004. 18 с.

References

1. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 1996, № 30, art. 141.
2. On the material liability of servicemen and persons equated to them for damage caused to the state: Law of Ukraine of October 3, 2019, *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 2019, № 47, art. 313.
3. On social and legal protection of servicemen and members of their families: Law of Ukraine of June 28, 1992. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 1992, № 15, art. 190.
4. Kolodiya, A.M., Krivenko, O.V., Pashinsky, V.Y. (2019), *Viys'kove pravo Ukrayiny: pidruchnyk* [Military law of Ukraine: textbook], NUOU im. Ivan Chernyakhovsky, Kyiv, Ukraine.
5. Disciplinary Statute of the Armed Forces of Ukraine: Law of Ukraine of March 24, 1999, *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 1999, № 22-23, art. 197.
6. Koropatnik, I.M. Shopina, I.M. (2019), *Viys'kove pravo: pidruchnyk* [Military law: textbook], Alert, Kyiv, Ukraine.
7. Code of Administrative Procedure of Ukraine: Law of Ukraine of July 6, 2005, *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 2005, № 35-36, № 37, art. 446.
8. Pashinsky V.Y. (2007). [Constitutional and legal status of servicemen in Ukraine]: dis. ... cand. jurisprudence: 12.00.02. Kyiv, 2007. 205 p.
9. On court fees: Law of Ukraine of July 8, 2011. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 2012, № 14, art. 87.
10. Chudyk-Bilousova N.I. [Organizational and legal problems of material responsibility of servicemen]: Author's ref. dis ... cand. jurid. Sciences: 12.00.07 / Chudyk-Bilousova N.I.; Nat. acad. state tax. services of Ukraine. Irpen, 2004. 18 p.